

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу

Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-2.03.

Кафедра правознавства

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
--------------	----------

Спеціальність	081 Право
---------------	-----------

Освітньо-професійна програма	Право
------------------------------	-------

Полтава – 2022 рік

Розробник/укладач програми:

Сергій Гладкий – д.ю.н., професор, професор кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Олександр Кальян – к.ю.н., доцент, професор кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії;

Алла Кравченко – к.ю.н., доцент кафедри правознавства Полтавського
інституту економіки і права Вищого навчального закладу «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»».

Програма навчальної дисципліни «Теорія держави і права» обговорена і
схвалена на засіданні кафедри правознавства,
протокол засідання кафедри від 29 серпня 2022 р. № 1.

Завідувач (начальник) кафедри правознавства
д. ю. н. Професор

 Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

 Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни

Теорія держави і права є однією з нормативних навчальних дисциплін підготовки бакалавра з права. Знання з теорії держави і права є світоглядним і методологічним підґрунтям сучасної юридичної освіти, юридичного мислення і фахової юридичної діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є система загальних і специфічних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є засвоєння студентами понятійно-категоріального апарату, основних ідей і положень загальної теорії держави і права як теоретико-методологічної бази вивчення галузевих і прикладних юридичних наук, розвиток правової свідомості та формування правової культури студентів.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Предмет і метод теорії держави і права. Походження держави та права. Поняття і функції держави. Форма держави. Механізм держави. Держава та особа. Громадянське суспільство, політична система і держава. Демократична держава. Правова держава. Соціальна держава. Поняття і сутність права. Правове регулювання суспільних відносин. Формування права та його джерела. Принципи права. Норми права. Нормативно-правові акти. Система права. Законодавство, його система та систематизація. Правові відносини. Правова поведінка. Юридична відповідальність. Юридична діяльність. Реалізація норм права. Тлумачення норм права. Правова свідомість і правова культура. Правова система суспільства.

Zusammenfassung der akademischen Disziplin

Die Staats- und Rechtstheorie gehört zu den normativ-pädagogischen Disziplinen des Bachelorstudiums Rechtswissenschaften. Die Kenntnis der Staats- und Rechtstheorie ist die weltanschauliche und methodische Grundlage moderner juristischer Bildung, juristischen Denkens und professioneller juristischer Tätigkeit.

Studiengegenstand des Studiengangs „Staats- und Rechtstheorie“ ist ein System allgemeiner und spezifischer Gesetzmäßigkeiten der Entstehung, Entwicklung und Funktionsweise staatsrechtlicher Phänomene.

Ziel des Studiums der akademischen Disziplin "Theorie des Staates und des Rechts" ist die Aneignung des begrifflichen und kategorialen Apparats, der Hauptgedanken und Bestimmungen der allgemeinen Staats- und Rechtstheorie durch die Studierenden als theoretische und methodologische Grundlage für das Studium der branchenspezifischen und angewandten Rechtswissenschaften, die Entwicklung des Rechtsbewusstseins und die Herausbildung der Rechtskultur der Studierenden.

Die Inhalte der wissenschaftlichen Disziplin ergeben sich aus folgenden Themen: Gegenstand und Methode der Staats- und Rechtstheorie. Entstehung von Staat und Recht. Begriff und Funktionen des Staates. Die Staatsform. Mechanismus des Staates. Staat und Person. Zivilgesellschaft, Politik und Staat. Demokratie. Rechtsstaat. Sozialer Staat. Begriff und Wesen des Rechts. Gesetzliche Regelung der

sozialen Beziehungen. Rechtsbildung und ihre Quellen. Rechtsgrundsätze. Rechtsnormen. Normative und rechtliche Akte. Das Rechtssystem. Gesetzgebung, ihre Systematik und Systematisierung. Rechtsbeziehungen. Rechtliches Verhalten. Legale Verantwortung. Rechtliche Tätigkeit. Umsetzung von Rechtsnormen. Auslegung von Rechtsnormen. Rechtsbewusstsein und Rechtskultur. Rechtssystem der Gesellschaft.

Summary of the academic discipline

The theory of state and law is one of the normative academic disciplines for training of the bachelor of law. Knowledge of the theory of state and law is the ideological and methodological foundation of modern legal education, legal thinking and professional legal activity.

The subject of study of the discipline «Theory of State and Law» is a system of general and specific patterns of occurrence, development and functioning of state and legal phenomena.

The purpose of the study of the discipline «Theory of State and Law» is the assimilation by students of the conceptual-categorical apparatus, the basic ideas and provisions of the general theory of state and law as a theoretical and methodological basis for the study of industry and applied legal sciences, as well as the development of legal consciousness and the formation of students' legal culture.

The content of the discipline is revealed in the following topics: The subject and method of the theory of state and law. The origin of the state and law. The concept and functions of the state. The form of the state. The mechanism of the state. State and personality. Civil society, the political system and the state. Democratic state. Constitutional state. Social state. The concept and essence of law. Legal regulation of public relations. Formation of law and its sources. Principles of law. The rules of law. Regulations. System of law. Legislation, its system and systematization. Legal relationship. Legal behavior. Legal responsibility. Legal activity. Implementation of the rule of law. Interpretation of the rule of law. Legal consciousness and legal culture. The legal system of society.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Теорія держави і права» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є система загальних і специфічних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є засвоєння студентами понятійно-категоріального апарату, основних ідей і положень теорії держави і права як теоретико-методологічної бази вивчення галузевих і прикладних юридичних наук, розвиток правової свідомості та формування правової культури студентів.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

Загальні:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні (фахові, предметні):

СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК 2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК 3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 7. Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

РН 10. Вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології.

РН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 18 Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ДРН 23. Виявляти знання, розуміння та цінування спорідненості більшості правових систем сучасності, а також доктрин, принципів, інститутів і процедур, застосування яких є важливим для захисту людської гідності і свободи, пріоритетів національного суверенітету та незворотності європейського курсу України.

Навчальна дисципліна є **обов'язковою**.

Форма підсумкового контролю знань: екзамен.

Програмний зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

ДЕРЖАВА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ПРАВО

Тема 1. Предмет і метод теорії держави і права

Поняття юридичної науки. Система юридичних наук.

Виникнення науки теорії держави і права. Об'єкт і предмет теорії держави і права. Теорія держави і права в системі суспільних наук. Теорія держави і права в системі юридичних наук. Функції теорії держави і права.

Поняття, призначення і структура методології дослідження державно-правових явищ. Світоглядні (філософські) підходи до пізнання державно-правової дійсності (діалектичний і метафізичний, матеріалістичний та ідеалістичний). Феноменологічний, комунікативний, синергетичний підходи до вивчення державно-правових явищ. Загальнонаукові методи пізнання державно-правових явищ (логічний, історичний, системний та інші). Спеціальні методи пізнання державно-правових явищ (статистичний, конкретно-соціологічний, психологічний та інші). Власні методи дослідження державно-правових явищ (формально-юридичний та порівняльно-правовий метод).

Тема 2. Походження держави і права

Теорії походження держави (теологічна, патріархальна, договірна, психологічна, насильства, марксистська (класова) та інші).

Поняття родової общини. Публічна влада у родовій общині. Соціальні норми (мононорми) первісного суспільства.

Причини та загальні закономірності виникнення держави. Основні чинники, що вплинули на виникнення права. Ознаки держави, які відрізняють її від самоврядування первісного суспільства.

Способи (шляхи) виникнення держави в різних регіонах світу.

Типологія держави. Формаційний і цивілізаційний підходи до типології держави. Поняття історичного типу держави.

Тема 3. Поняття і функції держави

Поняття і ознаки держави. Держава як організація. Держава як апарат політичної влади. Соціологічний, політологічний та правовий виміри держави.

Поняття державного суверенітету, його ознаки. Внутрішній і зовнішній суверенітет. Суверенітет і суверенні права. Співвідношення державного, народного та національного суверенітету.

Поняття функцій держави. Співвідношення функцій держави із сутністю, соціальним призначенням і завданнями держави.

Класифікація функцій держави. Загальносоціальні функції та функції захисту групових інтересів. Внутрішні та зовнішні функції держави. Основні та неосновні функції держави. Головні та похідні функції держави. Постійні й тимчасові функції держави.

Тема 4. Форма держави

Поняття та елементи форми держави. Фактори, що обумовлюють багатоманітність форм держави.

Форма державного правління. Поняття монархії та її види. Поняття республіки та її види. Нетипові форми державного правління.

Форма державного устрою. Унітарна держава, її ознаки та види. Федеративна держава, її ознаки та види. Конфедерація, її відмінність від федерації. Імперія як особлива форма державного устрою. Міжнародні об'єднання держав.

Поняття і сутність державного режиму. Демократичний і антидемократичний державні режими, їх види.

Тема 5. Механізм держави

Поняття механізму держави. Державні інституції, що входять до складу механізму держави (державний орган, державна установа, державне підприємство, збройні сили).

Поняття державного апарату, його ознаки. Поняття та ознаки державного органу. Класифікація державних органів. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Первинні та вторинні державні органи. Органи, що формуються шляхом виборів та призначення. Одноособові та колегіальні державні органи. Центральні та місцеві державні органи. Взаємодія місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Принципи організації і діяльності державного апарату. Поділ влади як принцип організації та діяльності державного апарату. Система стримувань і противаг між гілками державної влади.

Поняття державної служби, її види. Державний службовець, посадова особа державного апарату.

Тема 6. Держава та особа

Людина, особа, громадянин: співвідношення понять.

Права людини як юридичне вираження індивідуальної свободи людини. Права людини в історичному розвитку. Покоління прав людини.

Поняття прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Види прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Права людини та права громадянина. Негативні і позитивні права людини. Фізичні, особистісні, політичні, економічні, соціальні,

гуманітарні права і свободи людини. Конституційні (основні) права і свободи людини і громадянина.

Загальні (політичні, економічні, духовні) гарантії прав людини. Юридичні гарантії прав людини. Міжнародно-правові засоби забезпечення й захисту прав людини.

Тема 7. Громадянське суспільство, політична система і держава

Формування концепції громадянського суспільства. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Громадянське суспільство як необхідна передумова становлення демократичної, правової, соціальної держави. Співвідношення держави і громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства. Проблеми становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні.

Поняття і структура політичної системи суспільства. Держава в політичній системі суспільства. Політичні партії в політичній системі суспільства. Громадські організації в політичній системі суспільства.

Тема 8. Демократична держава. Правова держава. Соціальна держава

Поняття і ознаки демократичної держави. Демократія як внутрішня форма держави та спосіб здійснення народовладдя. Принципи демократії. Права людини і демократія. Представницька і безпосередня форми демократії. Структурні та функціональні інститути демократії. Демократія і самоврядування.

Концепція правової держави: історія виникнення та розвитку. Поняття і ознаки правової держави. Правова держава як втілення верховенства права. Верховенство права і законність. Правопорядок.

Поняття і ознаки соціальної держави. Співвідношення правової та соціальної держави.

Шляхи формування демократичної, правової, соціальної держави в Україні.

Модуль II СУТНІСТЬ, НОРМА І ФОРМА ПРАВА

Тема 9. Поняття і сутність права

Поняття праворозуміння. Основні підходи до праворозуміння. Теорія природного права (юснатуралізм). Юридичний позитивізм. Психологічна школа права. Соціологічна юриспруденція. Марксистське вчення про право. Новітні підходи до праворозуміння.

Поняття та ознаки права. Право як міра соціальної свободи та відповідальності. Право в об'єктивному та суб'єктивному сенсі. Право і його зовнішні форми (правовий звичай, закон, прецедент, нормативний договір).

Поняття і класифікація функцій права. Регулятивна статична, регулятивна динамічна й охоронна функції права.

Власна, інструментальна та цивілізаційна цінність права. Особистісний і соціальний вимір цінності права.

Право як підсистема соціального регулювання. Поняття і види соціальних норм. Правові норми як різновид соціальних норм. Мораль як соціальне явище, її роль у регулюванні суспільних відносин. Спільні риси та відмінності права і моралі.

Тема 10. Правове регулювання суспільних відносин

Правове регулювання як особливий вид соціального регулювання. Правове регулювання і правовий вплив. Сфери правового регулювання. Предмет правового регулювання. Метод правового регулювання.

Види правового регулювання. Нормативно-правове та індивідуально-правове регулювання, їх співвідношення.

Основні способи правового регулювання (дозвіл, зобов'язання, заборона). Допоміжні способи правового регулювання (примус, заохочення, покарання, надання пільг тощо).

Основні методи правового регулювання (імперативний та диспозитивний). Додаткові методи правового регулювання (рекомендаційний, заохочувальний).

Типи правового регулювання (загальнодозвільний і спеціально-дозвільний). Правовий режим.

Поняття механізму правового регулювання суспільних відносин, його склад і структура.

Ефективність правового регулювання.

Тема 11. Формування права та його джерела

Поняття та етапи правоутворення.

Поняття і види нормотворчості. Нормотворча техніка.

Поняття форми права. Співвідношення форм права та джерел права. Види формальних джерел права.

Загальна характеристика основних історичних форм права: правовий звичай; правовий (судовий і адміністративний) прецедент; нормативно-правовий акт (закон і підзаконний нормативний акт); нормативно-правовий договір (міжнародний і внутрішньодержавний).

Правова доктрина та загальні принципи права як джерело права.

Тема 12. Принципи права

Поняття і значення принципів права. Принципи права як загальні орієнтири у правотворчості та правореалізації.

Класифікація принципів права.

Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права: принципи гуманізму, справедливості, свободи, рівності.

Загальні принципи права: гарантованість прав і свобод громадян, єдність прав і обов'язків суб'єктів правових відносин, відповідальність за вину, законність, поділ права на публічне і приватне, поєднання стабільності і динамізму.

Міжгалузеві принципи права.

Принципи галузей та інститутів права.

Тема 13. Норми права

Поняття і ознаки норми права.

Класифікація норм права.

Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція норми права: їх поняття та різновиди.

Поняття і види спеціалізованих норм права (норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, норми-дефініції, норми-строки, норми-презумпції, норми-преюдиції, норми-фікції та інші).

Способи викладення норм права в нормативно-правових актах. Співвідношення норми права і припису статті нормативно-правового акта.

Тема 14. Нормативно-правові акти

Поняття і ознаки нормативно-правового акта. Відмінність нормативно-правового акта від інших видів юридичних актів. Структура нормативно-правового акта. Стадії створення нормативно-правового акта.

Класифікація нормативно-правових актів.

Закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили. Види законів. Конституція, її місце в правовій системі.

Підзаконні нормативно-правові акти, їх види.

Дія нормативно-правових актів у часі. Дія нормативно-правових актів у просторі. Дія нормативно-правових актів за колом осіб.

Тема 15. Система права

Поняття і ознаки системи права.

Структура системи права. Публічне і приватне право. Матеріальне і процесуальне право. Предмет і метод правового регулювання як критерії поділу права на галузі. Норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права як основні структурні елементи системи права.

Поняття галузі права. Фундаментальні, спеціальні та комплексні галузі права.

Поняття і види інститутів права.

Тема 16. Законодавство, його система та систематизація

Поняття законодавства. Система законодавства та її співвідношення з системою права. Національне законодавство і міжнародне право.

Структура системи законодавства (функціональна, горизонтальна, вертикальна (ієрархічна)).

Поняття, принципи і види систематизації законодавства. Облік нормативно-правових актів, його види. Поняття і види інкорпорації нормативно-правових актів. Збірники та зібрання законодавства як результати інкорпорації. Консолідація нормативно-правових актів. Кодифікація та створення зводу законів як змістовні форми систематизації нормативно-правових актів. Галузева і спеціальна кодифікація. Види кодифікаційних актів (основи законодавства і кодекси).

Законодавча техніка як вид нормотворчої техніки. Засоби і правила законодавчої техніки. Способи формулювання правових приписів: казуїстичне та абстрактне викладення правових норм. Юридична термінологія.

Модуль III РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА

Тема 17. Правові відносини

Поняття і ознаки правових відносин. Види правових відносин. Склад правових відносин.

Поняття суб'єктів правових відносин. Види суб'єктів правових відносин. Правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність). Індивідуальні та колективні суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правових відносин. Поняття, ознаки і види юридичних осіб.

Поняття і види об'єктів правових відносин.

Юридичний зміст правових відносин. Поняття суб'єктивного права. Правомочність та її елементи. Поняття та елементи юридичного обов'язку.

Підстави виникнення, зміни і припинення правових відносин. Поняття і види юридичних фактів. Складні юридичні факти та фактичний склад.

Тема 18. Правова поведінка

Поняття і ознаки правової поведінки. Види правової поведінки (правомірна поведінка, правопорушення, зловживання правом, об'єктивно протиправне діяння).

Поняття і склад правомірної поведінки. Види правомірної поведінки.

Поняття і ознаки правопорушення. Класифікація правопорушень. Юридичний склад правопорушення: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Причини правопорушень.

Тема 19. Юридична відповідальність

Поняття та ознаки юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Мета і функції юридичної відповідальності.

Види юридичної відповідальності (конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна відповідальність).

Фактичні, юридичні та процесуальні підстави юридичної відповідальності.

Підстави, що виключають юридичну відповідальність (неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, малозначущість, казус).

Тема 20. Юридична діяльність

Поняття і ознаки юридичної діяльності.

Структура юридичної діяльності. Суб'єкт і об'єкт юридичної діяльності. Юридичні дії та операції як елементи юридичної діяльності. Засоби і методи юридичної діяльності. Мета, результат і ефективність юридичної діяльності.

Правові форми діяльності органів держави (установча, правотворча, правозастосовча, контрольно-наглядова, правоохоронна та інтерпретаційно-правова діяльність).

Юридичний процес.

Тема 21. Реалізація норм права

Поняття і види реалізації норм права. Ординарні форми реалізації норм права (дотримання, виконання, використання).

Застосування норм права як особлива форма їх реалізації. Місце правозастосовчої діяльності в механізмі правового регулювання. Форми правозастосування (оперативно-виконавча діяльність, правоохоронна діяльність, правосуддя).

Стадії правозастосовчої діяльності.

Основні вимоги правильного застосування норм права.

Поняття і види актів застосування норм права. Відмінність правозастосовчих актів від нормативних та інтерпретаційних юридичних актів.

Прогалини в законодавстві, засоби їх усунення та подолання. Застосування права за аналогією закону та аналогією права.

Поняття юридичних колізій, причини їх виникнення. Види юридичних колізій (темпоральні (часові), ієрархічні (субординаційні), змістовні колізії). Застосування колізійних норм, правоположень і тлумачення закону як основні способи подолання колізій у законодавстві.

Тема 22. Тлумачення норм права

Поняття тлумачення норм права. Статичний та динамічний підходи в тлумаченні права.

Грамотичний, логічний, систематичний, історичний, телеологічний (цільовий) способи тлумачення норм права.

Поняття, суб'єкти і види офіційного тлумачення норм права. Поняття і види неофіційного тлумачення норм права.

Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту: буквальне, поширювальне, обмежувальне.

Поняття, ознаки і види актів тлумачення норм права. Відмінність інтерпретаційно-правових актів від індивідуально-правових і нормативно-правових актів.

Тема 23. Правова свідомість і правова культура

Поняття правової свідомості. Функції правової свідомості. Роль правової свідомості в процесі правоутворення та правореалізації.

Види правової свідомості.

Структура (склад) правової свідомості.

Поняття і види правової культури. Правова культура особи, її елементи. Правова культура суспільства, її елементи.

Поняття і види деформації правової свідомості. Правовий нігілізм, його прояви, причини та шляхи подолання.

Тема 24. Правова система суспільства

Поняття правової системи суспільства. Структура правової системи. Наступність у правовій системі суспільства.

Поняття сім'ї правових систем (правової сім'ї). Класифікація правових сімей.

Романо-германська правова сім'я (сім'я континентального права). Англо-американська правова сім'я (сім'я загального права). Сім'я традиційного права. Сім'я релігійного права (мусульманське, індуське, іудейське та канонічне право).

Особливості становлення та розвитку національної правової системи України.

Рекомендовані джерела інформації:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 3. – Ст. 429.
3. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 38. – Ст. 502.

Основні рекомендовані джерела інформації:

4. Загальна теорія права: підруч. / за заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2016. – 392 с.
5. Загальна теорія права [Текст] : підручник / за ред. О. В. Петришин. – Х.: Право, 2020. – 568 с.
6. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) : навч. посіб. / О.Л. Копиленко [та ін.] ; МОН України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
7. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М.В. Цвік та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2010. – 583 с.
8. Лук'янов Д.В. Теорія держави і права : посіб. для підгот. до іспитів / Д.В. Лук'янов, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський ; за заг. ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2018. – 193 с.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П.М. Рабінович. – 10-е вид., доп. – Львів: Край, 2008. – 224 с.
10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підруч. / О.Ф. Скакун. – Вид. 4-те, допов. і перероб. – К.: Правова єдність : Алерта, 2014. – 524 с.
11. Теорія держави і права : підруч. / [О. М. Бандурка та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. – 415 с.

12. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / О.В. Зайчук [та ін.] ; ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

13. Теорія держави і права : підруч. / [Петришин О. В. та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.В. Петришина ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х.: Право, 2014. – 366 с.

14. Теорія права і держави : навч. посіб. / С.Д. Гусарев [та ін.] ; Київськ. нац. ун-т внутр. справ. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 270 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

15. Алексеев С.С. Общая теория права : учеб. / С.С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2009. – 576 с.

16. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 712 с.

17. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Аллан Т. Р. С. ; пер. з англ. Р. Семківа. – К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2008. – 385 с.

18. Антошкіна В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку тлумачення правових норм крізь призму епох / В. Антошкіна // Право України. – 2017. – № 3. – С. 126–136.

19. Антошкіна В.К. Гносеологічна природа тлумачення правових норм / В.К. Антошкіна // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2019. – Вип. 15. – С. 30–39.

20. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бержель ; пер. с франц. – М.: Nota bene, 2000. – 576 с.

21. Берман Г.Д. Западная традиция права: эпоха формирования / Г.Д. Берман ; пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 624 с.

22. Биля І. Нормотворча техніка: поняття та загальна характеристика / І. Биля // Вісник академії правових наук України. – 2002. – № 1. – С. 217-226.

23. Білас І.Г. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів / І.Г. Білас, Ф.І. Білас // Наше право. – 2015. – № 4. – С. 5-16.

24. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – 992 с.

25. Велика українська юридична енциклопедія [Текст] : у 20 т. / редколегія В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин. – Х.: Право, 2016. – Т. 3 : Загальна теорія права. – 2017. – 952 с.

26. Вступ до теорії правових систем : монографія / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрид. Думка, 2006. – 432 с.

27. Гладкий С.О. Практично-орієнтоване вивчення загальної теорії права: ауторефлексивний підхід / С.О. Гладкий // Держава і право. Серія : Юридичні науки. – 2019. – Вип. 83. – С. 3-14.

28. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації / О. Гьофе ; пер. з нім. – К.: ППС-2002, 2007. – 436 с.

29. Гнатущенко Ю.В. Підходи до визначення поняття правовідношення / Ю.В. Гнатущенко // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 2. – С. 44-49.
30. Головченко В. Юридична відповідальність: позитивний і ретроспективний аспекти / В. Головченко // Юридична Україна. – 2004. – № 7. – С. 4-7.
31. Григор'єв Д.Г. Аналогія, аналогія закону, аналогія права / Д.Г. Григор'єв // Юриспруденція: теорія і практика. – 2005. – № 11. – С. 38-46.
32. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400 с.
33. Дворкін Р. Серйозний погляд на право / Р. Дворкін ; пер. з англ. – К.: Основа, 2000. – 519 с.
34. Жаровська І.М. Щодо проблем методології теорії держави і права / І.М. Жаровська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2015. – № 827. – С. 138-141.
35. Жаровська І.М. Сучасна теорія держави і права: традиційність та новаторство підходів / І.М. Жаровська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 252-257.
36. Жаровська І.М. Теорія держави і права як фундаментальна та світоглядна дисципліна / І.М. Жаровська // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 3. – С. 15-18.
37. Жук Н.А. Парламент, президент, уряд: через взаємостримування до рівноваги: монографія / Н.А. Жук. – Х.: Харків Юридичний, 2007. – 327 с.
38. Завальний А. Юридичні факти: історичні та сучасні аспекти розуміння / А. Завальний // Право України. – 2006. – № 1. – С. 113-116.
39. Загоруй І.С. Теорія держави та права : навчальні матеріали для підготовки до державного іспиту : метод. рек. / І.С. Загоруй, Л.М. Загоруй ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. – 451 с.
40. Законодательная техника : научно-практ. пособие / под ред. Ю.А. Тихомирова. – М.: Городец, 2000. – 272 с.
41. Зозуля Є.В. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації : навч. посіб. / Є.В. Зозуля, І.В. Іванов, А.В. Гончаров ; за заг. ред. Є.В. Зозулі ; Донец. юрид. ін-т. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. – 163 с.
42. Іваненко О.В. Метод загальної теорії держави та права: окремі питання / О.В. Іваненко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2015. – Вип. 14 (1). – С. 8-11.
43. Кабанець Н.І. Науковий статус контрактної теорії держави в загальній теорії права / Н.І. Кабанець // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 15. – С. 65-73.
44. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія / Ю.Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – 288 с.
45. Калюжний Р.А. Теорія держави і права в основі регулювання інформаційного суспільства / Р.А. Калюжний, І.М. Сопілко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2016. – № 4. – С. 200-202.

46. Кельзен Г. Чисте правознавство: Проблема справедливості / Г. Кельзен ; пер. з нім. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
47. Кикоть Г. Юридичні факти у механізмі правового регулювання: проблеми теорії / Г. Кикоть // Право України. – 2005. – № 7. – С. 109-112.
48. Козюбра М.І. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії / М.І. Козюбра // Право України. – 2019. – № 11. – С. 83-97.
49. Колодій А.М. Принципи права України : монографія / А.М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
50. Копоть В.О. Сутність держави: поняття, аспекти, методи дослідження / В.О. Копоть // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 2. – С. 50-55.
51. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студентів ВНЗ / М.В. Кравчук. – 3-тє вид., змін. і допов. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 523 с.
52. Крестовська Н.М. Теорія держави і права : підручник : практикум : тести / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 583 с.
53. Кукуруз О.В. Взаємозумовленість політичної і правової систем: теоретико-методологічна основа / О.В. Кукуруз // Держава і право. Серія : Політичні науки. – 2019. – Вип. 84. – С. 14-24.
54. Лазнюк Н.В. Види нормативно-правових актів (теоретичні питання) / Н.В. Лазнюк // Митна справа. – 2014. – №10. – С. 53-65.
55. Ллойд Д. Ідея права / Д. Ллойд ; пер. с англ. – М.: Югона, 2000. – 416 с.
56. Лоцихін О.М. Аналіз становлення наукової думки про функції держави в теорії держави і права / О.М. Лоцихін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. – 2017. – Т. 28 (67), № 1. – С. 1-5.
57. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання) : монографія / Д.В. Лук'янов. – Х.: Право, 2007. – 320 с.
58. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: монографія / С.И. Максимов. – Х.: Право, 2002. – 328 с.
59. Марченко М.Н. Теория государства и права: учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. "Юриспруденция" / М.Н. Марченко ; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Юрид. фак. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Проспект, 2007. – 637 с.
60. Матвєєва Л.Г. Правозастосувальні акти та акти тлумачення права / Л.Г. Матвєєва // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 1. – С. 126-129.
61. Матевосян А.А. Поняття принципу верховенства права на доктринальному рівні / А.А. Матевосян // ScienceRise. Juridical Science. – 2019. – № 4. – С. 10-15.
62. Мерник А.М. Державно-правові явища як об'єкт розгляду теорії держави та права й інших міждисциплінарних напрямів юридичних досліджень

- / А.М. Мерник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 32 (1). – С. 52-56.
63. Минькович-Слободяник О.В. Основні етапи формування правової культури на теренах сучасної України / О.В. Минькович-Слободяник // Часопис Київського університету права. – 2019. – № 3. – С. 44-49.
64. Минькович-Слободяник О.В. Концепція правової і політичної культури у контексті трансформації українського суспільства / О.В. Минькович-Слободяник // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2019. – Вип. 86. – С. 61-71.
65. Мозоль Н.І. Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості / Н.І. Мозоль // Науковий вісник НАВС. – 2013. – № 1. – С. 36-41.
66. Оборотов Ю.Н. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): монографія / Ю.Н. Оборотов. – Одеса: Юрид. літ., 2002. – 280 с.
67. Общая теория права и государства: учеб. / В.С. Нерсесянц ; Институт государства и права РАН. Акад. правовой ин-т. – М.: НОРМА ; М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 2002. – 539 с.
68. Оніщенко Н.М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду) / Н.М. Оніщенко // Держава і право. Серія : Юридичні науки. – 2016. – Вип. 71. – С. 3-20.
69. Падалко Г. До сучасного розуміння наукової категорії «функції держави»: загальний огляд проблеми / Г. Падалко // Право України. – 2006. – № 8. – С. 63-69. Пархоменко Н.М. Джерела та форми права як категорії права: до постановки проблеми / Н.М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 16-20.
70. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Л.И. Петражицкий. – Изд. 2-е., испр. и доп. – Т. 1. – СПб., 1909. – 318 с.
71. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ : монография / А.В. Петришин. – Х: Факт, 1998. – 168 с.
72. Пильгун Н.В. Правова свідомість та правова культура в контексті формування громадянського суспільства / Н.В. Пильгун, О.О. Ройко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2019. – Вип. 86. – С. 7-22.
73. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С.П. Погребняк. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
74. Полонка І.А. Теоретико-оціночні пропозиції щодо класифікації правомірної поведінки (онтологія диференціації) / І.А. Полонка // Право України. – 2016. – № 6. – С. 99-106.
75. Попович В.М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія / В.М. Попович ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 382 с.
76. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / за ред. Ю.П. Битяка, І.В. Яковюка, О.В. Петришина та ін. – Х.: Право, 2007. – 248 с.

77. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л.М. Герасіна [та ін.]. – Х.: Право, 2009. – 352 с.
78. Проблеми модернізації політичних систем сучасності : монографія / за заг. ред. Л.М. Герасіної, О.Г. Данильяна, М.І. Панова та ін. – Х.: Право, 2008. – 320 с.
79. Рассолов М.М. Актуальные проблемы теории государства и права : учеб. пособ. / М.М. Рассолов, В.П. Малахов, А.А. Иванов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 447 с.
80. Рулан Н. Историческое введение в право / Н. Рулан ; пер. с франц. – М: Nota bene, 2005. – 672 с.
81. Свобода и закон / Бруно Леони ; пер. с англ. В. Кашкина под ред. А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 308 с.
82. Сердюк О.В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права : монографія / О.В. Сердюк. – Х.: Яшма, 2007. – 320 с.
83. Сердюк І.А. Визначення предмету теорії держави і права: доктринальні підходи та правове закріплення / І.А. Сердюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 37-48.
84. Скакун О.Ф. Загальна теорія права і держави: проблематизація та переосмислення метатеорії / О. Ф. Скакун // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 4. – С. 27-36.
85. Теория государства и права: учеб. / А.Г. Бережнов [и др.] ; ред. М.Н. Марченко ; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – Изд. 4-е. – М.: Зерцало, 2009. – 836 с.
86. Теорія держави і права в тестових завданнях : навч. посіб. / за заг. ред. Наливайко Л.Р. ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : ДДУВС, 2018. – 715 с.
87. Теорія держави і права : навч. посіб. / С.К. Бостан [та ін.]. – К.: Академія, 2013. – 346 с.
88. Тимошенко В.І. Правова держава (теоретико-історичне дослідження) / В.І. Тимошенко. – К.: Наук. думка, 1994. – 132 с.
89. Тімуш І. Правова реальність і правосвідомість: інтегральне розуміння змісту та взаємозв'язку / І. Тімуш // Право України. – 2010. – № 7. – С. 94-100.
90. Толстенко В. Поняття форми держави як предмет дослідження сучасної теорії держави і права / В.Толстенко // Юридична Україна. – 2013. – № 9. – С. 8-15.
91. Толстенко В.Л. Методологічні основи аналізу форми держави й розвиток сучасної теорії держави та права / В.Л. Толстенко // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 1. – С. 24-35.
92. Удовика Л.Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці (частина 1) / Л.Г. Удовика // Часопис Київського університету права. – 2019. – № 3. – С. 12-20.

93. Федіна Н.В. Концепція соціальної справедливості в теорії держави і права / Н.В. Федіна // Правові новели. – 2018. – № 4. – С. 66-72.
94. Фуллер Лон Л. Мораль права / Фуллер Лон Л. ; пер. з англ. – К.: Сфера, 1999. – 232 с.
95. Харт Х. Л. А. Концепція права / Харт Х. Л. А. ; пер. з англ. – К.: Сфера, 1998. – 236 с.
96. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні / М.Г. Хаустова. - Х.: Право, 2008. – 160 с.
97. Хахуліна К.С. Теорія держави та права як основа буття юриспруденції / К.С. Хахуліна // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 1. – С. 116-121.
98. Цвік М. Про сучасне прворозуміння / М. Цвік // Вісник академії правових наук України. – 2002. – № 4. – С. 3-13.
99. Цимбалюк М.М. Онтологія правосвідомості: Теорія та реальність : монографія / М.М. Цимбалюк. – К.: Атіка, 2008. – 288 с.
100. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Циппеліус ; пер. з нім. – К.: Реферат, 2004. – 176 с.
101. Честнов І. Посткласична теорія права: контури нової парадигми / І. Честнов // Право України. – 2011. – № 8. – С. 109-114.
102. Шатіло В.А. Загальнонаукові підходи до визначення принципів права та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади / В.А. Шатіло // Публічне право. – 2019. – № 2. – С. 9-14.
103. Шевченко А.Є. Теорія держави і права : навч. посіб. / А.Є. Шевченко, А.В. Старостюк. – Вінниця: Нілан, 2017. – 271 с.
104. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2007. – 640 с.
105. Шмоткін О.В. Теорія держави і права : підручник / О.В. Шмоткін. – К.: Нац. акад. СБУ, 2016. – 432 с.
106. Шмоткін О.В. Теорія держави і права в латинських юридичних аксіомах : навч. посіб. / О.В. Шмоткін. – К.: Нац. акад. СБУ, 2018. – 156 с.
107. Яценко В.А. До питання про методологію теорії держави та права / В.А. Яценко // Правничий вісник Університету "КРОК". – 2014. – Вип. 20. – С. 38-44.